

Kamiennogórska Brzoza Generała Fouquégo

W poprzednich numerach pisma „Na Szlaku” kilkakrotnie opisywałem znane mi upamiętnienia bitwy zwanej Pruskimi Termopilami stoczonej 23 czerwca 1760 roku pod Kamienną Górą. Były to kamienne pomniki wzniesione po latach w miejscach najkrwawszych walk. Warto jednak dodać, że niegdyś o jednym z epizodów tego starcia przypominało pewne rosnące w pobliżu miasta drzewo.

W trakcie bitwy, gdy pozycje broniących się Prusaków stały się nie do utrzymania, dowodzący korpusem generał Heinrich August de la Motte Fouqué, po odrzuceniu propozycji honorowej kapitulacji, zdecydował się na próbę przebicia w kierunku Raszowa i zalesionych Gór Lisich. Udało mu się przeprawić przez Bóbr, jednak w pobliżu Daleszowa Górnego, wioski włączonej dziś do Kamiennej Góry, wycofujące się z pola bitwy oddziały zostały rozbite. Nieliczni ocaleni rzucili się do ucieczki. Generał Fouqué stracił konia i, mimo że jego osobisty służący Trauschke osłaniał go własnym ciałem, trzykrotnie został raniony szablą. Ostatecznie dostał się do austriackiej niewoli¹.

Najobszerniejszym ze znanych mi polskich opracowań poświęconych temu starciu jest książka „Pruskie Termopile. Bitwa pod Kamienną Górą w 1760 roku”. Jako „miejsce wzięcia do niewoli generała Fouqué” podaje ona punkt², który wskazano na planie bitwy zamieszczonym w pracy Ernsta Kunicka, kamiennogórskiego historyka, współzałożyciela i pierwszego kierownika miejscowego Muzeum Regionalnego.

Autor ten w swojej publikacji z początku XX wieku zamieścił schematyczny plan bitwy, na którym miejsce ujęcia Fouquégo oznaczono niewielkim kwadratem³. Dodatkowo w zakończeniu swojego opisu starcia wymienił również znane mu upamiętnienia bitwy z 1760 roku, w tym „Brzozę Fouquégo pomiędzy dworcem w Kamiennej Górze a Raszowem”⁴.

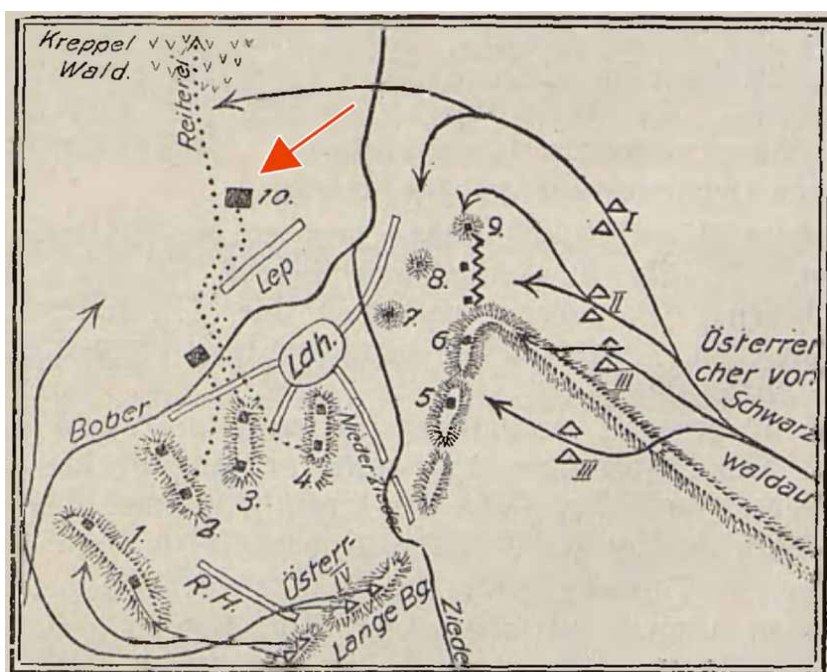
Zaintrygowało mnie to drzewo i zacząłem zadawać sobie pytania: skąd wzięła się jego nazwa, gdzie dokładnie rosło i jakie były jego dalsze losy? Tym bardziej, że na wzmiankę o tej brzozie nie natrafiłem w żadnym z polskich opracowań, zarówno tych dotyczących samej bitwy,

jak i historii Kamiennej Góry. Konieczne okazało się więc sięgnięcie do źródeł niemieckojęzycznych.

Ernst Kunick w książce z 1929 roku, opisując pomniki przyrody ziemi kamiennogórskiej, wspominał to drzewo w następujących słowach: „Brzoza Fouquégo, która zasługuje na zachowanie nie tyle ze względu na swoje rozmiary, ile z powodu swej historycznej nazwy”⁵.

Z kolei Theodor Schube w sporządzonym w 1930 roku wykazie pomników przyrody Rejencji Legnickiej odnotował, że kamiennogórska Brzoza Fouquégo rosła „przy cegielni Bleichera”⁶.

W 1936 roku w jednej z niemieckich gazet ukazał się krótki artykuł zatytułowany „Brzoza koło Kamiennej Góry”, w którym czytamy: „Miłośnicy przyrody, którzy wędrowali już kiedyś z Kamiennej Góry w Karkonoszach, z pewnością pamiętają dużą, stojącą samotnie brzozę, którą mogli tam zobaczyć. Znajduje się ona na łące w pobliżu kamiennogórskiego dworca kolejowego, w kierunku Raszowa i potocznie nazywana jest Brzozą Fouquégo. Kamiennogórska grupa lokalna Towarzystwa Karkonoskiego objęła tego



Skizze: Gefecht bei Landeshut 1760

Preussen ■ ■ ■ 1. Mühlbg., 2. Hahnbg., 3. Galgenbg., 4. Kirchbg.,
5. Göbelbg., 6. Stadtwald, 7. Burgbg., 8. Thiemengb.,
9. Leuschnerbg., 10. Fouqués Gefangennahme.
R.H. = Reichhennersdorf.
Oesterreicher ▲ ▲ ▲

Plan bitwy z 1760 roku, numer 10 wskazuje miejsce pojmania generała Fouquégo



**Witraż z kamiennogórskiego ratusza ze sceną
pojęcia generała Fouquégo. Współczesne zdjęcia:
Marian Gabrowski**

starego olbrzyma ochroną przyrody. Dnia 23 czerwca 1760 roku, podczas wojny siedmioletniej, w pobliżu tego starego drzewa pruski dowódca armii, generał Fouqué, został ciężko ranny i dostał się do niewoli austriackiej⁷⁷.

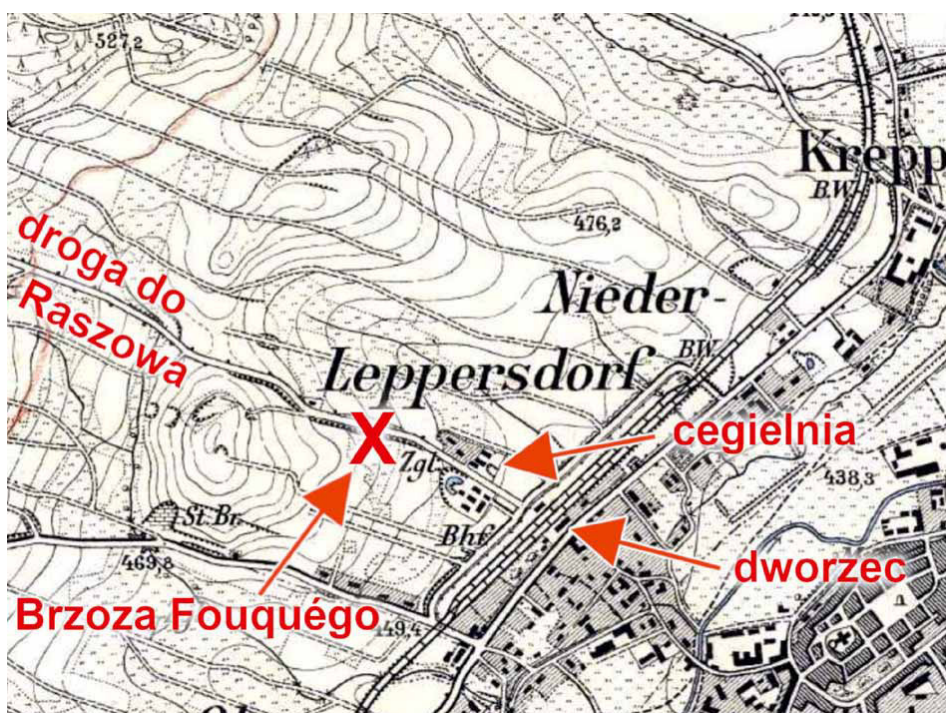
W 1941 roku lokalna gazeta kamiennogórska przyniosła wzmiankę zatytułowaną „Towarzystwo Karkonoskie zamierza posadzić nową Brzozę Fouquégo”. Czytamy w niej: „Posadzona przed dziesięcioleciem Brzoza Generała Fouquégo, upamiętniająca wzięcie do niewoli po bitwie pod Kamienną Górą dzielnego, fryderycjańskiego generała Fouquégo przez Austriaków na polach między Kamienną Górą a Raszowem, została – jak wiadomo – zniszczona przez uderzenie pioruna. Idąc za sugestią zgłoszoną w kręgach członków, oddział terenowy Towarzystwa Karkonoskiego posadzi nową brzozę i w ten sposób zachowa to historyczne

miejsce w żywej świadomości wszystkich miłośników ojczyzny”⁷⁸.

Nie wiadomo jednak, czy zamiar ten został zrealizowany. Przywoływany już Ernst Kunick w tekście opublikowanym w 1954 roku, opisując widok Kamienną Górę z Góry Kościelnej, wspominał: „Spoglądając na północny zachód, w poprzek miasta, ponad dworcem kolejowym, widzimy w płytkiej, łąkowej dolince pień Brzozy Fouquégo, która miała oznaczać miejsce, gdzie niegdyś Fouqué wraz ze swymi żołnierzami został wzięty do niewoli”⁷⁹. Podejrzewam jednak, że opisany tu widok, z pniem powalonego przed laty drzewa w tle, istniał już jedynie we wspomnieniach autora tych słów, który po wojnie został wysiedlony do Niemiec. Dlatego też nie można zawartych tu informacji traktować nazbyt dosłownie.

Na kolejną wzmiankę o tym drzewie natrafiłem w opisie kamiennogórskiego ratusza opublikowanym przez tego samego autora w 1958 roku. O znajdujących się tam witrażach pisał on wówczas: „Drugie okno przypomina starcie pod Kamienną Górą z dnia 23 czerwca 1760 roku. Pod swym powalonym rumakiem leży ciężko ranny generał Fouqué. Jego wierny stajenny Trauschke własnym ciałem osłania go przed szablami wrogów i w ten sposób ratuje życie swemu generałowi. Przez długi czas w miejscu, gdzie to się wydarzyło, na północny zachód od dworca kolejowego, stała Brzoza Fouquégo, aż została złamana przez burzę”⁸⁰.

Wspomnianą w tym opisie scenę do dziś możemy oglądać na jednym z trzech witraży, jakie są ozdobą okien sali posiedzeń samorządu w kamiennogórskim ratuszu.



Prawdopodobna lokalizacja Brzozy Fouquégo



**Okazała brzoza rosnąca przed biurowcem PKS
Kamienna Góra**

Niestety, nie udało mi się natrafić na choćby jedną archiwalną mapę, która wskazywałaby dokładną lokalizację Brzozy Generała Fouquégo. Z przywołanych wcześniej tekstów wiadomo jednak, że drzewo to rosło przy cegielni na płytkiej i porośniętej łąką dolince nieopodal kamiennogórskiego dworca kolejowego przy drodze wiodącej do Raszowa. Wskazówki te pozwalają w przybliżeniu wytypować miejsce, gdzie można byłoby poszukiwać tego pamiątkowego drzewa.

Bo trzeba tu zauważyć, że Brzoza Generała Fouquégo być może rośnie do dziś. Wydaje się to nieco zaskakujące, gdyż drzewa te nie należą do długowiecznych i zazwyczaj żyją zaledwie kilkadziesiąt lat, a tylko najdorodniejsze okazy osiągają wiek ponad stu lat. Dodatkowo brzoza, pod którą pojmano generała, już w 1760 roku musiała być okazała, skoro zwrócono na nią uwagę. Trudno więc przypuszczać, by przetrwała kolejne 181 lat, jakie upłynęły do 1941 roku, kiedy to zniszczyło ją uderzenie pioruna. Zresztą ówczesna relacja prasowa wspomina, że powalona brzoza została „posadzona przed dziesięcioleciami”. Wynikałoby z tego, że było to już kolejne drzewo rosnące w tym miejscu. Wiadomo także, że w 1941 roku planowano posadzić tam następną brzozę. Jeśli rzeczywiście zrealizowano ten zamiar,

to niewykluczone, że ta nadal gdzieś rośnie. W takim przypadku współcześnie miałyby co najmniej 85 lat, ponieważ najpewniej nie wyrosła tu z nasiona, lecz została posadzona jako drzewko pochodzące ze szkółki leśnej.

W marcu tego roku wybrałem się na spacer po lną drogą prowadzącą od ul. Towarowej w stronę Raszowa. Początkowo biegła ona wzdłuż ogrodzenia bazy PKS w Kamiennej Górze, a po 500 metrach wchodziła w las porastający zbocze pobliskiej góry. Wprawdzie wzdłuż traktu natrafiłem na brzozy, ale wszystkie one były zbyt młode. Wracając, zauważyłem jednak, że drzewa tego gatunku rosną również na terenie bazy PKS. Moją uwagę przykuł okaz znajdujący się tuż za bramą wjazdową, obok biurowca, zaledwie dwadzieścia kilka metrów od drogi do Raszowa. Obwód jego pnia zmierzony na wysokości piersi wynosi aż 171 cm. Pozwala to oszacować, że drzewo może mieć niemal 100 lat. Uwagę zwraca również niespotykany układ korony. Zamiast typowej dla brzoź smukłej i strzelistej formy tutaj widzimy gęste konary wyrastające niemal z jednego poziomu, co sugeruje dawne celowe przycinanie drzewa.

Czy jest to Brzoza Generała Fouquégo, zapewne już trzecia z kolei rosnąca w tym miejscu? Wydaje się to bardzo prawdopodobne, jednak nie udało mi się natrafić na źródła, które pozwalałyby potwierdzić tę identyfikację ponad wszelką wątpliwość.

Marian Gabrowski

Przypisy:

- 1 R. Primke, M. Szczerepa, W. Szczerepa, *Pruskie Termopile. Bitwa pod Kamienną Górą w 1760 roku*, Jelenia Góra 2010, s. 79-83.
- 2 Tamże, s. 80.
- 3 E. Kunick, *Bilder aus dem Kreise Landeshut*, Landeshut, po 1910, s. 21.
- 4 Tamże, s. 23.
- 5 E. Kunick, *Naturdenkmäler und Naturschutz im Kreise Landeshut*, [w:] „*Heimatbuch des Kreises Landeshut in Schlesien*”, Landeshut 1929, s. 118.
- 6 T. Schube, *Die wichtigsten Natur-Denkmäler im Regierungsbezirk Liegnitz*, Breslau 1930, s. 24.
- 7 E. W., *Die Birke bei Landeshut*, [w:] „*Deutscher Garten*”, nr 1/1936, s. 6.
- 8 *Der RGV. will eine neue „Fouqué-Birke“ pflanzen*, [w:] „*Landeshuter Tageblatt*”, dodatek do nr 222, 22 września 1941.
- 9 E. Kunick, *Geschichtliche Erinnerungen*, [w:] „*Schlesischer Gebirgsbote*”, nr 4/1954, s. 9.
- 10 Tenże, *Erinnerungszeichen an kriegserische Ereignisse in Landeshut*, [w:] „*Schlesischer Gebirgsbote*”, nr 2/1958, s. 25.